

İlhamə GÜLTEKİN
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Nizami Gəncəvi adına
Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
ilhamagultekin@gmail.com

**BAHARLILARIN ŞAİR NÜMAYƏNDƏSİ:
MİRZƏ ƏBDÜRRƏHİM XAN-XANAN**

XVI əsrin 60-cı illərində Hindistanın şimal hissəsində Baburlərin hökmranlığı bərpa olunduqdan sonra İran və Azərbaycandan Hindistana elm və mədəniyyət xadimlərinin axını intensiv xarakter almağa başladı. Buna təkan verən amillərdən biri də Səfəvilərlə Hindistan arasında siyasi və mədəni əlaqələrin yenidən qurulması idi. Hər iki dövlətin tanınmış elm xadimləri, şairləri bir-biri ilə sıx əlaqə saxlayır, bir-birinin yaradıcılıqlarından bəhrələnirdilər.

Moğol sarayında ədəbiyyatın inkişafı və himayəsində rol oynayan şəxslər arasında Məhəmməd Bayram xan Baharlı və oğlu Mirzə Əbdürrəhim də var idi.

Moğol sarayında elm və mədəniyyətə böyük maraq var idi. Zəhirəddin Baburun saray kitabxanasında 40 mindən çox kitabı olduğu söylənir, Hümayun və oğlu Cəlaləddin Əkbərin hakimiyyət dövrü Hindistanda İslam mədəniyyətinin və sivilizasiyasının inkişafının ən görkəmli dövrü hesab olunurdu. Əbdürrəhim Xan da sarayda böyük bir kitabxana qurmuşdu və bütün İslam dünyasından alim, şair, xəttat və rəssamları bu kitabxananı zənginləşdirmək üçün əməkdaşlığa dəvət edirdi.

Atası Məhəmməd Bayram Moğol sarayına hələ gənc ikən gəlmiş, qısa bir zamanda şöhrət qazanmış və yüksək mənəşə sahibi olmuşdu. Ölümündən sonra Əkbər şah onun dul qalmış həyat yoldaşı Səlimə Sultan bəyimlə evlənir və onun birinci nikahından olan 4 yaşlı oğlu Əbdürrəhimi himayəsinə götürür.

H.Siddiqi onun bu addımını “nankorluq” kimi qiymətləndirsə də, Qəzənfər Əliyevə görə, şah bununla Bayram xanın qarşısında olan günahını yumaq istəyirmiş.

Mirzə Əbdürrəhim 1556-cı il dekabrın 17-də Lahorda doğulub. Sarayda mükəmməl təhsil alaraq öz dilindən əlavə ərəb, fars, sanskrit, hindi və urdu dillərinə də yiyələnir. Müqtədirdir bir dövlət adamı və komandanı olan Əbdürrəhim xan şeirlərində “Rəhimi” təxəllüsündən istifadə edirdi. Əbdürrəhimin şiə olmaması və hökmdar himayəsində böyüməsi daim yüksək zümrənin diqqət mərkəzində olmasına, eyni zamanda bu torpaqlarda atasından daha çox sevilməsinə və “qəbul görülməsi”nə səbəb olmuşdu. Təbii ki, burada ana tərəfdən racputlu olmasının da əhəmiyyəti az deyildi. Əbdürrəhim əhli-sünnə etiqadında olub imam Rəbbani həzrətlərinə bağlı idi. Əbdülhaq Dəhləvi ilə də görüşən şairə imam Rəbbaninin şəxsən yazdığı 23 məktub “Müjdəçi məktublar” adlı əsərdə öz əksini tapmışdır. İmam Rəbbaninin Əbdürrəhim xana ünvanladığı məktublar Əkbər şahın və sarayda xidmət göstərən bəzi şairlərin dini görüşlərinə münasibətlə bağlı idi. O, dini-ilahi təriqətinə qarşı çıxır (qeyd olunan təriqət Əkbər şah tərəfindən yaradılmışdır), xandan şahı İslama çəkmək üçün kömək istəyirdi. Mirzə Əbdürrəhimə “Ey yüksək yaradılışlı qardaşım!” deyə müraciət edən alim

Var-dövlətə aldanma, səni aldatmasın dünya!
Bər-bəzəyinə baxma, çürük olan binadan keç!” –

deyərək, bəzən onu saraydan uzaqlaşmağa da çağırırdı.

Dini görüşləri və imanına sadıqlığı ilə seçilən Əbdürrəhim xan eyni zamanda istedadlı hərbi, dövlət xadimi, diplomat və şair idi. Onun 13 dil bildiyi söylənir. Türk Ensiklopediyasında yazılır: “Hindi, ərəbi və xüsusən də farsca şeirlər yazan Əbdürrəhim xan yüksək mədəniyyət sahibi və yalnız cığatayca deyil, rumi (osmanlı) və qızılbaş (azəri) ədəbi ləhcələrini də

bilmiş və türk rəvayətlərinə və ənənələrinə sadıq olmuşdur”. Onun şeirləri ilə yanaşı sanskrit dilində yazdığı “Khetakautukam” və “Dwatrimshadyogavali” adlı astronomiyaya aid kitabları da məlumdur.

1589-cu ildə vəkil təyin olunan Əbdürrəhim elə həmin ildən də Əkbər şahın əmri və arzusuna görə “Baburnamə”ni cığatay türkcəsindən farscaya tərcümə edir. Əsər əksər dillərə məhz onun tərcüməsi üzərindən çevrilmişdir.

“Nə mal-qaram mənimdir, nə taxılım. Bilirəm ki, mənim olan tək quru cismimdir” deyən şairin ehiyac sahiblərinə əl tutması, xüsusən də dilənən kimsə gördüyündə yan keçməməsi mənbələrdə xüsusi vurğulanır. Əbdürrəhim xanın heç bir zaman sədəqə veriyi insanların üzünə baxmaması hind şairi və filosofu Tulsidasın da bir şeirində öz əksini tapmışdır.

Onun şairliklə yanaşı hərbi kimi də çox böyük nailiyyətləri olmuşdur. Uzun müddət Əkbər şahın himayəsində Qucaratda qalan Əbdürrəhim xan moğol ordusunun komandanı olmuş, döyüşlərdəki rəşadətində və dövlətə xidmətinə görə “Mirzə xan”, “mirac”, “xan-xanan” mənəsinə layiq görülmüş, şahzadə Səlimin qəyyumu (lələ) təyin olunmuşdur. 1626-cı ildə üsyançı qruplara qarşı müharibəyə hazırlaşarkən xəstələnən Əbdürrəhim xan 1628-ci ildə 72 yaşında Dehlidə vəfat edir. O, elə orada, Əmir Xosrov Dəhləvinin şeyxi Nizaməddin Övliyanın türbəsinin yanında dəfn edilir.

Əbdürrəhim xan haqqında məlumatlara Əbül Fəzl Əllaminin “Əkbərnəmə”, Şah Nəvaz xanın “Məasir ül-ümərə”, Nizaməddin Əhmədin “Təbəğəti-Əkbəri”, Əbdülbaqi Nihavəndinin “Məasiri-Rəhimi”, həmçinin Hindistan və Moğol imperiyasının tarixi ilə bağlı ayrı-ayrı əsərlərdə rast gəlmək olar.

**POET REPRESENTATIVE OF BAHARLI:
MIRZA ABDURRAHIM KHAN-KHANAN**

Summary

Muhammad Bayram khan Baharli and his son Mirza Abdurrahim who were from the famous Baharli tribe of Azerbaijan were among the personalities who played a role in the development and patronage of literature in the Mogul palace in the 16th century.

After the death of his father, Abdurrahim grew up under the tutelage of Akbar Shah. He used the nickname "Rahimi" in his poems. Abdur-Rahim was a follower of the Sunnis and was attached to Imam al-Rabbani. 23 letters written by Imami-Rabbani to Abdurrahim khan are reflected in the work "Gospel Letters".

Abdurrahim Akbar translates "Baburname" from Jigatay Turkish into Persian according to the order and desire of Shah Akbar. The work has been translated into most languages through his translation.

Along with his poems, he also wrote books on astronomy in Sanskrit, "Khetakautukam" and "Dwatriamshadyogavali".